

Johan Östling

Att sprida ljus över en mörk historia

Syntesen och den tyska historieskrivningen

Heinrich August Winkler, *Der lange Weg nach Westen: Deutsche Geschichte vom Ende des Alten Reiches bis zum Untergang der Weimarer Republik*, München: C.H. Beck 2000, 652 s.

Heinrich August Winkler, *Der lange Weg nach Westen: Deutsche Geschichte vom "Dritten Reich" bis zur Wiedervereinigung*, München: C.H. Beck 2000, X + 742 s.

Hans-Ulrich Wehler, *Deutsche Gesellschaftsgeschichte: Vierter Band: Vom Beginn des Ersten Weltkriegs bis zur Gründung der beiden deutschen Staaten 1914–1949*, München: C.H. Beck 2003, XXIV + 1173 s.

Konrad H. Jarausch & Michael Geyer, *Shattered Past: Reconstructing German Histories*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press 2003, xi + 380 s.

Det har nu gått nästan fyrtio år sedan *Den svenska historien* utkom i tio band, det senaste försöket att ge en samlad skildring på vetenskaplig grund av Sveriges förflutna. På senare tid har vi visserligen begåvats med förstklassiga helhetsverk över jordbrukets, konstens, kyrkans och pressens historia i Sverige, men en brett upplagd syntes av den allmänna historien lyser sedan länge med sin frånvaro. Det är svårt att inte se detta som ett veritabelt fattigdomsbevis för den svenska historievetenskapen.¹ Förklaringar till sakernas tillstånd har inte saknats. Somliga har talat om ointresse från förlag och finansärer, andra har menat att populärhistoriker har brett ut sig på yrkesmännens bekostnad. Ytterligare andra har hävdats att professionella historiker hellre har odlat sina esoteriska teorier i elfenbenstornen än skrivit breda framställningar åt en intresserad allmänhet. När *Historisk tidskrift* ägnade ett temanummer 2003 åt synteser var alla överens om behovet av synteser, så överens att någon egentligen debatt aldrig uppstod.²

Den som intresserar sig för den historiska syntesens praktik och princip får sålunda söka sig bort från Sverige. I denna artikel riktas uppmärksamheten mot Tyskland, ett land där det sannerligen inte saknas synteser av den moderna historien. Det är inte svårt att motivera varför skandinaviska historiker bör blicka söderut. Först och främst är den tyska historieforskningen alltjämt mäktig och mångfasetterad, rik på kontroversiella frågor och originella tolkningar. Vidare har det moderna Tysklands historia något närmast allmängiltigt över sig, ett ideologiskt laboratorium som alla seklets europeiska strömningar har passerat igenom. Sist och slutligen är Tyskland exempel på ett land där historieskrivningen bidrar till att bearbeta erfarenheter, traditioner och trauman i nationens nära förflutna. Tyskland framstår som ett ovanligt flödande ymnighetshorn för historikern.

*

”Det kunde ha varit Tysklands århundrade.” Orden fälldes i Västberlin i april 1979 av den fransk-judiske filosofen Raymond Aron. Tillsammans med sin vän Fritz Stern, amerikansk kulturhistoriker av tysk börd, vandrade han genom ännu utbombade kvarter i den förr så ståtliga huvudstaden. Som ung student i Weimarrepublikens Berlin såg Aron mörkret komma och upplevde hur hans tyska kamraters alla aspirationer och drömmar slukades av natten. Det som kunde ha blivit det tyska århundradet blev den tyska katastrofen.³

I västerlandets moderna historia har en dominerande makt alltid avlöst en annan – Spanien, Nederländerna, Frankrike, Storbritannien – och förmått kombinera materiell rikedom med kulturell blomstring. Under decennierna som föregick första världskriget föreföll det enade tyska kejsarriket vara berett att axla manteln. Tyskland framträdde vid denna tid inte bara som en ekonomisk och politisk rese, utan uppvisade även en enastående kreativ expansion inom teknologi, kultur och vetenskap. Under denna andra tyska *Geniezeit*, som ingalunda upphörde med världskriget, gick en tredjedel av alla nobelpris i fysik, kemi och medicin till tyska medborgare. År 1933 ändade abrupt utvecklingen när det bruna våldsväldet tog makten och vetenskapen och kulturen ställdes i ideologins sold. År 1946, när Tyskland befann sig på förnedringens botten, utgav den tyska historievetenskapens nestor Friedrich Meinecke *Die deutsche Katastrophe*. ”Tysklands historia är rik på svårlösta gåtor och olyckliga ödesväxlingar. Men den gåta vi nu står inför och den katastrof vi nu upplevt övergår, efter vårt sätt att se, alla tidigare upplevelser av

samma slag”, skrev han i förordet. ”Frågan om vad som varit de djupare orsakerna till den fruktansvärda katastrof, som drabbat Tyskland, kommer även att sysselsätta kommande sekler”, förutsade Meinecke.⁴

Friedrich Meinecke blev sannspådd: få epoker i mänsklighetens historia torde vara så genomlysta som de tolv tyska åren 1933–1945, få nationer torde ha rannsakat sina egna traditioner med sådan frenesi som Tyskland. ”Det tyska traumat”, för att tala med Gitty Sereny, har i själva verket blivit den tyska historievetenskapens främsta *raison d'être*, en nationell katastrof som sextio år efter krigsslutet genererar detaljstudier, monografier och översiktsverk i en stridare ström än någonsin. Behovet av att förstå bakgrunden till det tyska traumat har i kombination med en fascination för världslig ondska och mänsklig dramatik givit upphov till ett antal fullödiga synteser. Somliga av dem tar ett helhetsgrepp om den tyska historien, andra koncentrerar sig på mer avgränsade epoker, enkannerligen Tredje riket.⁵

En återkommande tankefigur sammanfattas i begreppet *Sonderweg*, föreställningen att Tyskland anträdde en historisk särväg som avvek från ett föregivet västligt huvudstråk och som slutligen mynnade ut i Auschwitz. Före 1945 förekom uppfattningen även i en annan och positiv tappning, där den tyska särvägen ansågs mana till en särskild tysk mission, men efter kriget har idén främst åberopats i diskussioner om upprinnelsen till den tyska katastrofen. I den västtyska historievetenskapen fick den sitt genomslag i Bielefeldskolans kritiska samhällshistoria under 1970-talet. Med inspiration från samhällsvetenskapens klassiker, i första hand Max Weber, undersökte man, med Jürgen Kockas ord, ”varför Tyskland, i motsats till andra jämförbara länder i väst och norr, drogs in i fascism och totalitarism under mellankrigstidens allmänna kris”. Orsakerna söktes inte i det nära förflutna utan i djupliggande socioekonomiska strukturförändringar under Tysklands uppdrivna moderniseringsprocess, men även auktoritära, rasistiska och antidemokratiska tanketraditioner tillmättes betydelse. Tesen om en tysk *Sonderweg* sammanfattades programmatiskt i Hans-Ulrich Wehlers *Das deutsche Kaiserreich* 1973.

Småningom riktades emellertid kritik mot föreställningen om en tysk *Sonderweg*. I ett uppmärksammat verk gick två radikala brittiska socialhistoriker till storms dels mot romantiseringen av den västliga normalväg som den tyska särvägen avtecknade sig emot, dels mot antagandet att Tysklands moderniseringsprocess verkligen skilde sig markant från de omkringliggande ländernas. Inom kort fick de eldunderstöd av mikro- och vardagshistoriker, som hävdade att Bielefeldskolans makrostudier aldrig förmådde fånga vanliga människors erfarenheter och därmed i

grunden blev missvisande. Andra, såsom Detlef Peukert och Zygmunt Bauman, framhävde ambivalensen i själva modernitetsbegreppet och vägrade att betrakta nazismen som dess totala antipod. Kritiken mot *Sonderweg*-tesen förstärktes under åren omkring 1990 i samband med att storpolitikens omvälvningar och nya vetenskapliga tendenser omgestaltade tysk historieforskning.⁶

Det är därför uppseendeväckande när det första stora verket om modern tysk historia som utkommer efter återföreningen griper tillbaka på denna gamla tankefigur. Heinrich August Winkler, professor i modern historia vid Humboldtuniversitetet, stammar dessutom inte från Bielefeldskolan utan har gjort sig ett namn som kännare av Weimarrepublikens politiska liv. Han inleder sin rika och imponerande tvåbandskildring *Der lange Weg nach Westen* med en fråga: "Gab es ihn oder gab es ihn nicht, den umstrittenen 'deutschen Sonderweg'?" Trots att Winkler säger sig vilja dröja med svaret utgår hela hans framställning från idén om en tysk särutveckling. Winkler klargör inledningsvis att han inte har skrivit en *Totalgeschichte* utan en *Problemggeschichte*. De problem som står i blickfånget för denna hans tyska historia är demokrati och nation, och kring de båda spänningsfyllda begrepp kretsar Winklers framställning. För det första frågar han sig hur det kom sig att Tyskland mycket senare än Storbritannien och Frankrike blev en nationalstat och inte förrän efter första världskriget en demokrati. För det andra frågar han sig vilka följder denna dubbla försening har haft och alltjämt har. För att besvara frågorna vänder sig författaren till den politiska historien, inte i bemärkelsen av fältslag och diplomati utan i bemärkelsen av händelser och hur dessa har uppfattats av de efterkommande. Bokens ledmotiv – nationen och demokratin – bestämmer urvalet, och som stödjepunkter för sin historiska framställning stannar Winkler inför åren 1933, 1945 och 1990. Genom att välja de två första inskräper han den fråga som alltjämt är den viktigaste i Tysklands moderna historia: varför kunde Hitler gripa makten och föra ett aldrig tillförne skådat våldsregemente; genom att välja den sista stödjepunkten markerar historikern att återföreningen kastar nytt ljus över hela den tyska 1900-talshistorien och att historien om den tyska nationalstaten inte tar slut med katastrofen 1945.

Heinrich August Winkler skisserar till en början förutsättningarna för den tyska nationens moderna politiska historia. Han tar sin utgångspunkt i tre förhållanden som i grunden har präglat de tyska 1800- och 1900-talen: tanken om det tyska riket sedan medeltiden, konfessionsöndringen som följde på reformationen sedan 1500-talet, rivaliteten mellan Österrike och Preussen sedan 1700-talet. Det första bandet sträcker

sig från det gamla rikets sista dagar 1806 till Weimarrepublikens undergång 1933. Med utgångspunkt i den nationella uppblomstringen i Napoleonkrigets efterföljd skildras samspelet mellan nationsbildning och återhållen parlamentarisk utveckling, processer som kulminerade i Bismarcks lilltyska enhetsverk under preussisk egid. Liberalismen, antisemitismen och den radikala nationalismen diskuteras grundligt liksom den politiska katolicismen och socialdemokratin. Vid ingången till det nya seklet trädde det tyska kejsarriket fram som Europas ledande makt, nationalismen skiftade hamn, demokratin blev på allvar en stridsfråga men världskriget förändrade i grunden politikens premisser. Nästan tvåhundra sidor ägnas åt Weimarrepublikens kataklysmor och kriser, en historia som naturligtvis är känd i sina huvuddrag och som författaren förmedlar på ett påfallande traditionellt sätt. Winkler förmår inte kasta nytt ljus över det tidsavsnitt som han känner bättre än något annat. I långa stycken skriver Winkler sedvanlig politisk historia, låt vara med finess och överväldigande beläsenhet. Han är stilistiskt driven och sammanfattar i kärnfulla kapitelrubriker hela epoker; så betecknar han tiden 1850–1871 som "Einheit vor Freiheit" och 1918–1933 som "Die vorbelastete Republik". Framställningen får därtill liv av välfunna citat ur både samtida vittnesbörd och sentida historieskrivning.

Ett originellt och fruktbart spår är utan tvekan myten om riket (*Reichsmythos*) som Winkler följer genom historien. Kärnan i denna myt var tanken att den tyska kulturnationen var större än den territoriella form som den materialiserades i. Författaren visar hur föreställningen var levande under hela 1800-talet och underbläste de nationella enhetssträvandena. I minnet av det insomnade Heliga romerska riket av tysk nation såg många en särskild tysk kallelse att försvara västerlandets värden, ja, i det tyska nationalmedvetandet fick rentav *Reichsmythos* karaktären av inomvärldslig frälsning. Myten når sin högsta potens i andra delens första kapitel, som ägnas den tyska katastrofen 1933–1945. I ett jämförelsevis kompakt kapitel, drygt hundra sidor, framställs nazisternas våldspolitik i bjärt belysning. Förintelsen får relativt mycket utrymme och den tyska skulden är bortom all diskussion. Med Tredje rikets fall nådde också den tyska *Reichsmythos* sin ändpunkt. De tyska myter som Hitler hänsynslöst hade exploaterat miste all sin attraktion med krigsnederlaget. Den andliga och politiska nyorientering som vidtog efter 1945 fordrade att Tyskland övergav sin speciella mission. Den andra volymen omfattar sålunda tiden från Tredje riket till återföreningen, ett historiskt skede som Winkler själv har genomlevt. Koncentrationen på politisk historia blir här än mer tydlig, men den delade nationens historia skrivs med

elegans och bravur. I kortare avsnitt låter Winkler de två staterna spegla sig i varandra, i synnerhet när de ställs inför likartade utmaningar under återuppbyggnadens och kalla krigets 1950- och 1960-tal. Det kapitel som berör de två decennierna före återföreningen spränger dock alla bräddar. När politiska meningsmotsättningar skildras i detalj är longörerna legio, och Winkler förlorar blicken för de större frågorna om nationen och demokratin. Det hindrar honom emellertid inte från att föra intressanta resonemang om de diskussioner om nationell identitet och historiskt arv som blossade upp på 1980-talet.

Boken avslutas med att de två tyska staterna återförenas 1990. Därmed har Tyskland avslutat – som titeln lyder – ”den långa vägen mot väster”. ”Den tyska frågan” existerar inte längre. I Winklers tappning mynnar således den tyska särvägen ut i återföreningen, utan att han fördenskull förfaller till gottköpsteologi där utvecklingen drivs mot ett determinerat slutmål. Tvärtom vinnlägger han sig att visa hur både högern och vänstern i olika skeden under efterkrigstidens historia bidrog till en *Verwestlichung*, vanligen i betydelsen liberalisering och demokratisering. Den nya Förbundsrepubliken beskriver han som en postklassisk nationalstat med fast förankring i Europa, vilande på värden – parlamentarism, författning, rättstat, socialskydd – som Winkler håller för att vara sina och är beredd att försvara. Inte utan kritisk udd har *Das lange Weg nach Westen* följaktligen kallats ”eine politische Nationalgeschichte für die Berliner Republik”, allra helst som Winkler personligen står SPD nära.⁷

Den starka koncentrationen på politisk historia i Heinrich August Winklers storstilade *Problemggeschichte* kan tyckas otidsenlig. Om man som många akademiker hellre ser tillkortakommanden än förtjänster kan man därvid kamma hem lättköpta poänger. Men genom att utgå från två centrala problem, demokratin och nationen, skärps blicken och analysen stärks, de långa linjerna träder i förgrunden och synsättet vidgas.

Den som söker en *Totalgeschichte* bör i stället vända sig Hans-Ulrich Wehlers magistrala *Deutsche Gesellschaftsgeschichte*, vars fjärde del – en koloss om närmare tolvhundra sidor – omsluter perioden 1914–1949. Den pensionerade Bielefeldprofessorn uppåddar här all den kraft som den kritiska samhällshistorien äger för att på djupet analysera det som har kallats det andra trettioåriga kriget. Första delen av *Deutsche Gesellschaftsgeschichte* behandlade åren 1700–1815 och utkom 1987. I inledningen klargjordes de teoretiska utgångspunkterna. Syftet var att beskriva förvandlingen av hundratals feodala småriken till en enad kapitalistisk och demokratisk nationalstat. I centrum för framställningen står de fyra axlar som samhället vilade på: ekonomi, sociala hierarkier, politiska system

och kultur. Wehlers verk formade sig på så sätt till en samhällshistoriens kritiska pendang till Thomas Nipperdeys vittra lärdomsprov *Deutsche Geschichte*, som erbjöd en ljusare och mer humanistisk skildring av det tyska 1800-talet.⁸

Med sitt fjärde band griper sig Wehler för första gången på allvar an Tredje riket, den epok som har kastat en mörk skugga över hela hans hittillsvarande historieproduktion och vars förhistoria han så intensivt har sysselsatt sig med. Wehler inleder med ett avsnitt på drygt 200 sidor om kejsarrikets sista år under första världskriget, som följs av Weimarrepubliken (370 sidor), Tredje riket (340 sidor) och en kort epilög om åren 1945–1949 (45 sidor). I god samhällshistorisk anda uppehåller han sig inte första hand vid kabinettspolitik och tankeströmningar, utan fastmer vid befolkningsutveckling, sociala mönster och byråkratins organisation. I synnerhet gäller det kapitlet om Weimarrepubliken och Tredje riket, där de ekonomiska, sociala, politiska och kulturella *Strukturbedingungen* och *Entwicklungsprozesse* bildar stommen i framställningen. Verket vilar tryggt på en så solid grund av sekundärlitteratur att Wehler om något kan beskyllas för fullständighetsmani. Vid en första betraktelse tycks det således som om Wehler konsekvent fullföljer det program som han ursprungligen formulerade. I sitt förord tillstår han dock att det nya verket har berett honom avsevärda problem. Den nya kulturhistoriens frammarsch på senare år har inneburit att samhällshistoriens bärande principer har ifrågasatts. Wehler diskuterar vad kritiken får för följdverkningar men konkluderar att kulturhistorien i sin nuvarande tappning lider av *Syntheseunfähigkeit*, även om det under läsningen framgår att han har försökt inlemma en del av det nya i sin helhet. Att förklara statsmaktens och det statliga våldets exempellösa utbredning under 1900-talets första hälft har emellertid inneburit en utmaning av en helt annan dignitet. Måste inte den politiska makten inta en särställning i historien om Tyskland under den aktuella perioden, frågar sig Wehler.

Här uppenbaras en besvärlig konflikt mellan samhällshistoriens teoretiska manifest och Wehlers faktiska historieskrivning. Trots intensiv uppmärksamhet på sociala och ekonomiska förhållanden spelar Max Webers begrepp *charismatische Herrschaft* en helt avgörande roll för att förklara nationalsocialismen och Tredje riket. Redan i sin tredje del hade Wehler tillskrivit Bismarck denna form av exceptionell auktoritet, men här tillmäts Hitlers person en sådan betydelse att andra orsaksfaktorer slutligen får träda i bakgrunden. I inledningen till avsnittet om Nazityskland konstaterar författaren att den totala revolution som Hitler genomförde innebar att det sociala, ekonomiska och kulturella ramverket

för det kommande åriondet i allt väsentligt låg fast redan 1933. Därmed återupprättar på sätt och vis Wehler politikens primat i historietolkningen – ja, han återupprättar de stora männen som gör politik. När det så kommer till raskriget i öster förefaller Hitlers vilja, detta *welthistorisches Individuum*, vara nog så betydelsefull som strukturernas makt.

Utän tvekan har den traditionella samhällshistorien problem att tillfredsställande förklara den tolvåriga tyska totalstaten. Trots tolvhundra sidor kan Wehler inte erbjuda några i grunden nya förklaringar, trots analytiskt skarpsinne och betvingande historisk bildning förmår han inte lyfta förståelsen till nya höjder. Jag kan inte låta bli att imponeras av arbetsinsatsen och den moraliska lidelse som bär upp projektet, men allt som oftast slår passionen över i opåkallad moralism. Understundom saknar man en mer sensibel stämma.⁹ Hans-Ulrich Wehlers verk skall emellertid bedömas för var det är: fjärde delen i hans *Deutsche Gesellschaftsgeschichte*. Den ursprungliga tanken var att detta skulle bli den sista men den tyska återföreningen har fått honom att ge sig i kast med ett femte band om efterkrigstiden. Först när det är avslutat kan vi bedöma hur perioden 1914–1949 passar in i helheten. Då klarnar förhoppningsvis också Wehlers syn på *Sonderweg*-tesen, som han i det närmaste förbigår med tystnad i det föreliggande bandet.¹⁰

I *Shattered Past* nalkas Konrad H. Jarausch och Michael Geyer Tysklands moderna historia från helt andra håll. Deras prisade bok utgörs av ett dussintal analytiska essäer, som alla genomsyras av en anda av fräschör, oförvägenhet och vilja att tänka nytt. Ambitionen är ingen mindre än att gjuta nytt liv i den etablerade tyska historieforskningen och ifrågasätta synbart självskrivna tankemodeller. De vill resa nya frågor och peka framåt mot andra sätt att skriva Tysklands 1900-talshistoria. Författarna drar nytta erfarenheter från båda sidor av Atlanten: från den amerikanska universitetsvärlden har de absorberat betraktelsesätt och teorier, från det tyska samhället har de tagit till sig av brännande intellektuella problem och ett rikt historiskt stoff.¹¹ Utgångspunkten för dem är den fundamentala frågan om hur man på bästa sätt skall närma sig den moderna tyska historien. Från det nya seklets horisont, när den återförenade Förbundsrepubliken sedan ett decennium återfinns i Europas hjärta, kan historien inte skrivas som om det vore 1945, 1968 eller 1989. Världen är en annan. Tysklands nära förflutna kan inte längre bara bli en berättelse om katastrofer och umbäranden; återhämtningen, dynamiken och den stegvisa övervinnelsen måste också få sin rättmätiga plats.

Men inte bara världen är en annan – också vetenskapen är förändrad. Postmodernismens glansdagar är förbi, men Jarausch och Geyer har tagit

intryck av kritiken utan att prisge sin vetenskap åt otyglad relativism och ohöjld politisering. Enligt dem måste historievetenskapen hädanefter vara mer reflexiv, mer mångbottnad, mer medveten om historikernas egen roll i forskningen. De är inte ute efter en tysk *Meistererzählung*, än mindre en *Weltgeist*. De tar visserligen inte avstånd från tanken på eller behovet av stora samhällsberättelser, men som de ser det finns det ingen lämplig *Meistererzählung* som kan famna hela det tyska 1900-talet. En samlad tolkning av det tilländalupna seklet måste genomsyras av ambivalens och osäkerhet, instabilitet och tvetydighet. Det låter sig naturligtvis säga. Liknande tankar har proklamerats i otaliga teoretiska manifest på senare år, betydligt färre har i sin konkreta gärning som historiker visat hur det skall omsättas i praktiken. Jaraus och Geyer är väl medvetna om detta och kan knappast beskyllas för att sakna empirisk förankring eller teoretisk mognad. Tvärtom kännetecknas deras bok av måttfullhet och gott omdöme. Utan att förse oss med en brukanvisning identifierar de angelägna problem och fruktbara infallsvinklar.

Shattered Past sönderfaller i tre delar. I de inledande tre kapitlen skärskådas de stora berättelser (*master narratives*) som har dominerat den tyska historieskrivningen under det gångna seklet. Den nationella berättelsens uppgång och fall analyseras med skarpsinne och öppet sinnelag. Med samma attityd närmar sig författarna den stora motberättelsen, den socialistiska. Dess grandiosa misslyckanden framställs i klar dager, men de vinnlägger sig om att historisera och tolka snarare än att döma. Avslutningsvis diskuteras det som skulle kunna kallas moderniseringsberättelsen, där inte minst *Sonderweg*-tesen får stort utrymme.

Bokens andra del uppehåller sig vid sju vitala teman i den tyska 1900-talshistorien. Tanken är att de – krig och folkmord, den totalitära frestelsen, Tysklands makt i Europa, mobilitet och migration, nationella identiteter, kvinnors skiftande ställning samt konsumtion och masskultur – skall utgöra stommen i den nya historieskrivningen. I två avslutande kapitel försöker författarna återigen ta ett grepp om hela seklet. En koncis essä ägnas åt kollektiva minnen, historiekulturer och bearbetningen av det förflutna, ett fält som har expanderat häpnadsväckande under senare år. Sist och slutligen återvänder man till själva grundfrågan, hur det tyska 1900-talet skall förstås som en helhet, ”between cataclysm and civility”. Jaraus och Geyers mästerskap ligger i de kärnfulla historiografiska synteserna av strömningar och centrala forskningsområden. Här är de lysande. *Shattered Past* är en rik källa till inspiration, en bok som manar till omprövning och nytänkande. Man läser den för dess överblick, reflektioner och frågor – inte för dess svar och lösningar.

*

Den historiska syntesen lever och frodas på tysk mark. Heinrich August Winklers demonstrerar med sin *Problemggeschichte* förtjänstfullt hur man kan följa ett problem genom historien och därigenom bidra till förståelse av nationen som helhet. Hans-Ulrich Wehlers ambitiösa *Totalgeschichte* är med sin helhetsiver imponerande, men framstår slutligen som otillräcklig och aningen nattständer. Konrad H. Jarausch och Michael Geyer tycks att döma av diskussioner på Internet redan ha gjutit nytt liv i den tyska historievetenskapen.

Svenska historiker har under efterkrigstiden underlåtit att närma sig den tyska historieskrivningen. Orsakerna kan vara mångahanda – bristande språkkunskaper, ensidig anglosaxisk orientering, en djupare känd aversion mot det kontinentala – men själva faktumet är obestridligt. Kunskaperna om vårt största och mest betydelsefulla grannland är följaktligen vaga och fragmentariska, ofta bemängda med fördomar och vanföreställningar. Från svensk horisont är det dessutom lärorikt att reflektera över historievetenskapens ställning och funktion i Tyskland. Tyska historiker spelar inte sällan huvudrollen i offentliga meningsutbyten, de bekläder viktiga ämbeten, deras högst kvalificerade böcker läses och diskuteras i breda kretsar. Det ligger nära till hands att förklara detta med Tysklands dramatiska förflutna, men det är också ett utslag av historikernas uppriktiga vilja att föra ut sina tankar och tolkningar till en hugad allmänhet. Utan den historiska syntesen blir förståelsen och bearbetningen en intern akademisk angelägenhet.

Noter

- 1 *Den svenska historien* utgavs under ledning av Jan Cornell och med Sten Carlsson och Jerker Rosén som huvudförfattare 1966–1968. En på det hela taget oförändrad version i femton band utkom i början av 1990-talet. Sina förtjänster till trots är *Den svenska historien* mer en kompilation än en syntes.
- 2 *Historisk tidskrift* 2003:2. För en jämförelse mellan Sverige och Norge i detta avseende se Klas Åmark, "Att skriva Norges – och Sveriges – historia", *Historisk tidskrift* 2001:3.
- 3 Fritz Stern, *Einstein's German World*, Princeton, New Jersey 1999, s 3.
- 4 Friedrich Meinecke, *Den tyska katastrofen*, Stockholm 1947, s 9 ff.
- 5 Även om man begränsar sig till Tredje riket är utbudet av synteser rikt: Hans-Ulrich Thamer, *Verführung und Gewalt: Deutschland 1933–1945*, Berlin 1986; Norbert Frei, *Der Führerstaat: Nationalsozialistische Herrschaft 1933 bis 1945*, München 1987; Jost Dülffer, *Deutsche Geschichte 1933–1945: Führerglaube und Vernichtungskrieg*, Stuttgart 1992; Karlheinz Weißmann, *Der Weg in den Abgrund:*

- Deutschland unter Hitler 1933 bis 1945*, Berlin 1995; Ludolf Herbst, *Das nationalsozialistische Deutschland 1933–1945: Die Entfesselung der Gewalt*, Frankfurt am Main 1996. På senare år har flera av de bästa verken skrivits på engelska, exempelvis Michael Burleigh, *The Third Reich: A New History*, London 2000, Richard J. Evans, *The Coming of the Third Reich*, London 2003 (första delen av tre) samt Ian Kershaws brett upplagda Hitlerbiografi i två band, *Hitler 1889–1936: Hubris*, London 1998 respektive *Hitler 1936–1945: Nemesis*, London 2000.
- 6 David Blackburns och Geoff Eleys kritik av *Sonderweg*-tesen har blivit mest uppmärksam i sin utvidgade engelska version, *The Peculiarities of German History: Bourgeois Society and Politics in Nineteenth-Century Germany*, Oxford 1984. Alf Lüdtke (Hrsg.), *Alltagsgeschichte: Zur Rekonstruktion historischer Erfahrungen und Lebensweisen*, Frankfurt am Main 1989; Detlev Peukert, *Die Weimarer Republik: Krisenjahre der klassischen Moderne*, Frankfurt am Main 1987; Zygmunt Bauman, *Modernity and the Holocaust*, Cambridge 1989.
 - 7 Anselm Doering-Manteuffel, "Eine politische Nationalgeschichte für die Berliner Republik", *Geschichte und Gesellschaft* 27 2001.
 - 8 Hans-Ulrich Wehler, *Deutsche Gesellschaftsgeschichte: Erster Band: Vom Feudalismus des Alten Reiches bis zur Defensiven Modernisierung der Reformära 1700–1815*, München 1987; Hans-Ulrich Wehler, *Deutsche Gesellschaftsgeschichte: Zweiter Band: Von der Reformära bis zur industriellen und politischen "Deutschen Doppelrevolution" 1815–1848/49*, München 1987; Hans-Ulrich Wehler, *Deutsche Gesellschaftsgeschichte: Dritter Band: Von der "Deutschen Doppelrevolution" bis zum Beginn des Ersten Weltkrieges 1849–1914*, München 1995. Thomas Nipperdey, *Deutsche Geschichte 1800–1866: Bürgerwelt und starker Staat*, München 1983; Thomas Nipperdey, *Deutsche Geschichte 1866–1918: Machtstaat vor der Demokratie*, München 1992.
 - 9 Moralism – som inte får förväxlas med moraliska ställningstaganden – märks även bland yngre tyska historiker och riskerar att vara till förfång för förståelsen. Se t.ex. Nicolas Berg, *Der Holocaust und die westdeutschen Historiker: Erforschung und Erinnerung*, Göttingen 2003 och min diskussion av boken i "Historien om Förintelsens historia", *Axess* 2004:3.
 - 10 Jämför diskussionen av Wehlers bok i *Zeithistorische Forschungen* 2004:1.
 - 11 Det är betecknande att de verk om tysk historia som ligger närmast författarnas vetenskapliga ideal är skrivna på amerikansk botten, såsom Elizabeth Heineman, *What Difference Does A Husband Make?: Women and Marital Status in Nazi and Postwar Germany*, Berkeley 1999 och Robert G. Moeller, *War Stories: The Search for A Usable Past in the Federal Republic of Germany*, Berkeley 2001.